

ارتباط سفره آب زیر زمینی و فاضلاب تهران

نوشته

دکتر ابوالفضل مجیدیان

از مهندسان مشاور سانو

در این مقاله ارتباط سفره آب زیر زمینی دشت تهران با فاضلاب تهران و خطرات ممکنه از ایجاد شبکه فاضلاب برای سفره آب زیر زمینی مورد بحث قرار میگیرد. قبلاً یاد آور میشود که این بررسی اجمالی بوده و هدف از آن یادآوری زیانهای ممکنه ونحوه جلوگیری از آنها میباشد مسلم است در بررسیهای اساسی باید هر - قسمتی جدا گانه وبطور مفصل مورد مطالعه قرار گیرد تا بتوان بنتایج صحیح وقابل اجرایی دست یافت.

* * *

دشت تهران بوسیله چند رودخانه کوچک مانند شاهآباد - شمیرانات - ولنجک - اوین و درکه - فرحزاد از سمت شمال ورودخانه های بزرگتری مانند کن و کرج از سمت شمال غربی و غرب تغذیه میگردد. در بررسیهای بیلان آب زیر زمینی این منطقه، سفره آب زیر زمینی در اغلب نقاط دشت حالت افت و یا حالت تعادلی را نشان میدهد. البته این حالات با در نظر گرفتن بارندگی استثنائی سال آبی ۱۳۴۸ میباشد (مناطق مذکور در روی نقشه تعیین گردیده است).

در بعضی نقاط نیز مانند قسمتهای جنوبی دشت واقع در حاشیه ارتفاعات دوتویه سطح سفره آب زیر زمینی بالا میآید که علت آن اساساً عدم بهره برداری بعلت شوری منطقه و پائین بودن قابلیت نفوذ میباشد. برای نمونه چند هیدروگراف برای مناطقی که در روی نقشه تعیین گردیده تهیه شده است که هیدروگراف A و C افت سفره آب زیر زمینی وهیدروگراف B حالت تعادل آن را نشان میدهد.

عامل متعادل کننده نوسانات آب زیر زمینی در منطقه جنوب دشت تهران بطور کلی سیستم تغذیه مصنوعی این منطقه میباشد که از طریق هدایت آب رودخانه کرج وجارود بصورت آب لوله کشی ونفوذ آن پس از مصرف بصورت فاضلاب انجام میگردد و اگر این تغذیه مصنوعی انجام نمیگرفت سطح سفره آب زیر زمینی

نقطه نشانه
1130.200

1130.581

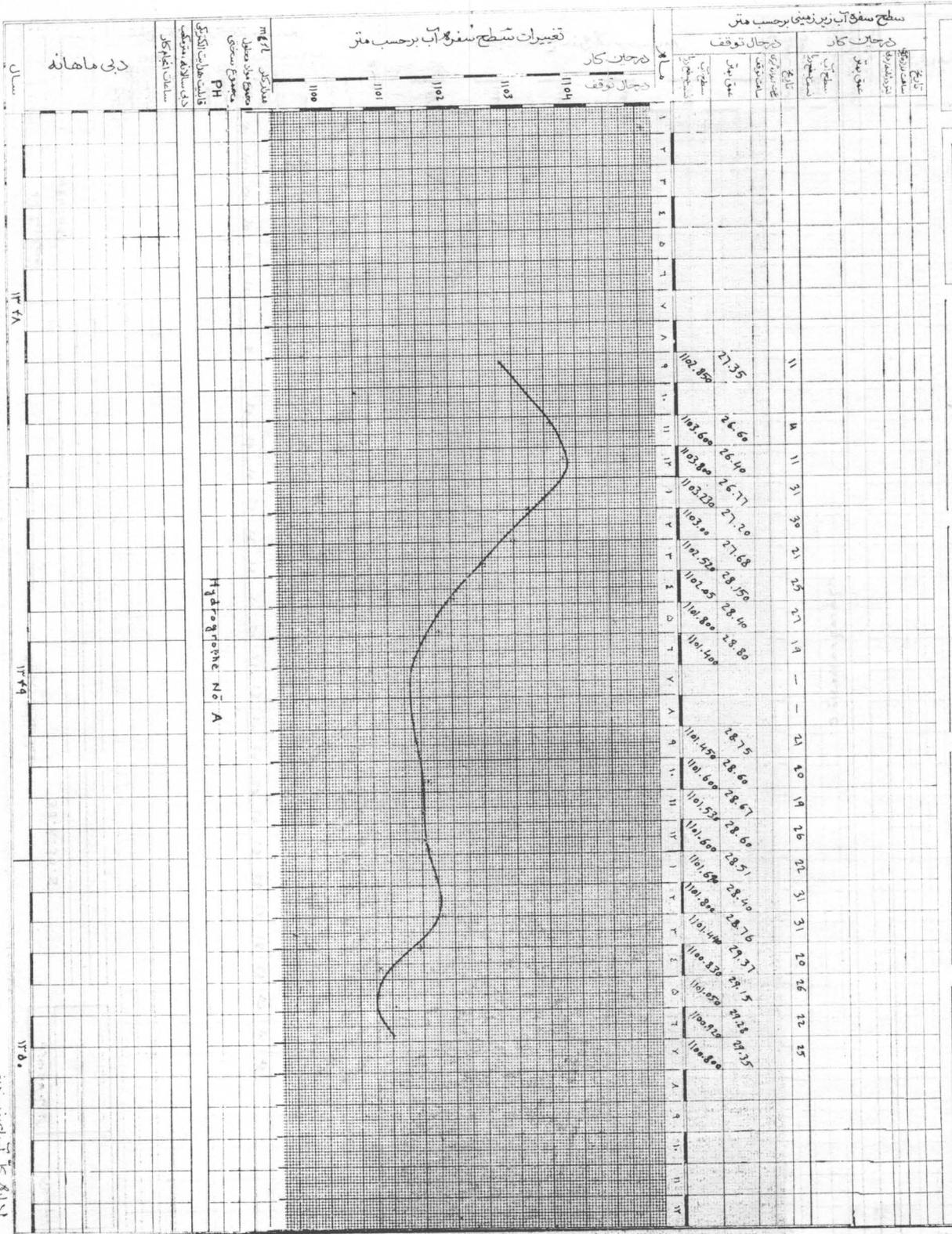
زیر

مشاهدات در چال :

37-A-61-5

بزرگتر

نام خانگی

تغییرات سطح سفر آب بر حسب متر
 دبی ماهانه
 سال
 1348
 1349
 1350
 اندازه کل آبهای زیر زمینی

نقطه نشانه

1084.455

مشاهدات درختچه

38 R : 35 : S

تاریخ اندازه گیری

نام مکان

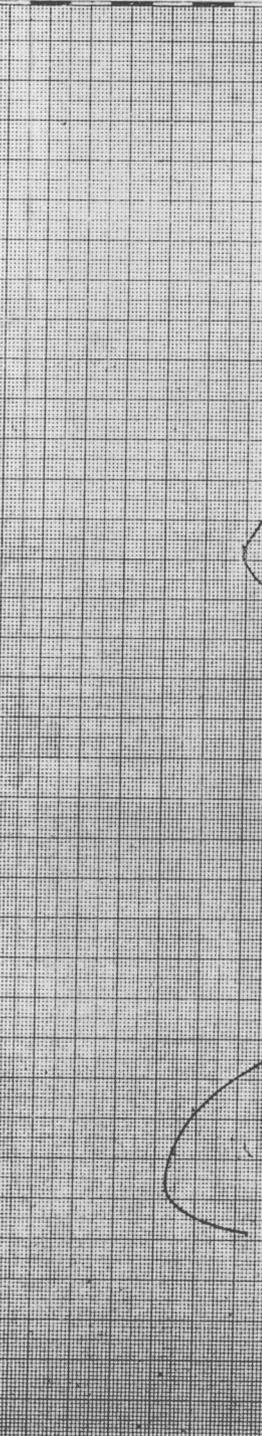
سطح سطح آب زیر زمینی بر حسب متر

در حال توقف		در حال کار	
تاریخ	مقدار	تاریخ	مقدار

18	18.02	18	17.23
16	17.23	18	18.80
16	18.80	30	18.32
18	18.32	9	18.80
30	18.80	22	17.60
9	17.60	8	17.50
22	17.50	23	17.67
8	17.67	26	17.81
23	17.81	19	17.82
26	17.82	23	18.23
19	18.23	19	18.50
23	18.50	25	18.35
19	18.35	25	16.75
25	16.75	29	16.90
25	16.90	23	16.93
29	16.93	23	17.10
23	17.10	24	17.16
23	17.16	29	17.03
24	17.03	30	17.10
29	17.10	24	17.00
30	17.00	23	16.90
24	16.90	23	17.35
23	17.35	28	17.40
23	17.40	28	18.12
28	18.12	23	19.00
28	19.00	27	19.20
23	19.20	27	19.30
27	19.30	27	18.30
27	18.30		

تغییرات سطح سفره آب بر حسب متر

در حال کار

میلیمتر
مجموعه اول جدول
تعمیرات دستی
PH
قابلیت هدایت الکتریکی
ذرات معلق
سختی کل

Hydrograph No. C

دبی ماهانه

سال

۱۳۴۸

۱۳۴۹

۱۳۵۰

در جنوب تهران بصورت زیان آوری پائین سیافتاد. بطوریکه آمار و اطلاعات موجود نشان میدهد میزان برداشت از آب زیرزمینی و همچنین تراکم چاهها در شهر تهران و شمیران بیش از حوزه شهریاری میباشد و از آن گذشته دشت شهریاری از آب سطحی غنی تری مانند رودخانه کرخ بهره‌مند میگردد بنابراین در محاسبه بیلان آب زیر زمینی سطح آب زیرزمینی منطقه تهران باید افت بیشتری را از منطقه شهریاری نشان دهد در صورتیکه نتایج حاصله از مطالعات عکس آن را نشان میدهد بطوریکه در سالهای آبی ۴۷-۱۳۴۵ میزان افت سطح آب در دشت شهریاری ۱۰ متر در شهر تهران ۵ سانتیمتر و در شهری ۱۰ سانتیمتر بوده است علت این حالت جز تغذیه منظم و دائمی بوسیله فاضلاب چیز دیگری نمیتواند باشد.

حال باید دید توسعه شبکه لوله کشی برای تهران بزرگ و همچنین ایجاد شبکه فاضلاب چه اثراتی در بیلان آب زیرزمینی دشت تهران خواهد گذاشت.
فرمول کلی بیلان بشرح زیر میباشد.

$$Q_{in} + R - Q_{out} - P \pm V = 0 \quad (1)$$

که در آن

$$Q_{in} = \text{جریان ورودی مخزن}$$

$$R = \text{تغذیه سطحی مخزن}$$

$$Q_{out} = \text{جریان خروجی مخزن}$$

$$P = \text{برداشت از مخزن}$$

$$\pm V = \text{تغییرات ذخیره}$$

میباشد.

Q_{in} و Q_{out} از طریق معادله داری $Q = T_x I_x I_{xt}$ بدست میآید که در آن

$$T = \text{ضریب انتقال لایه آبدار (مترمربع در روز)}$$

$$L = \text{عرض جبهه ورودی و خروجی (متر)}$$

$$I = \text{شیب آب زیرزمینی}$$

$$t = \text{طول مدت دوره بیلان (روز)}$$

نظرباینکه هدف از این مقاله بررسی تأثیر ایجاد شبکه فاضلاب در سفره آب زیرزمینی میباشد لذا میتوان

منطقه بیلان را طوری انتخاب کرد که مقدار Q_{in} و Q_{out} بسیار ناچیز و یا صفر باشد در این صورت فرمول مذکور بصورت زیر در خواهد آمد.

$$R - P \pm V = 0 \quad (2)$$

و یا

تغذیه سطحی = برداشت ± تغییرات ذخیره =

تغذیه سطحی تشکیل گردیده است از:

$$R = R_p + R_r + R_s + R_i$$

و یا

تغذیه سطحی = نفوذ باران + نفوذ آب رودخانه + نفوذ فاضلاب + نفوذ درباغات و مزارع
در سطح شهری نفوذ باران و نفوذ باغات و مزارع و حتی آب رودخانه مقدار کمتری را تشکیل میدهند
وضع آن مقدار آب باران و سیلابی که بوسیله چاهها و یا انهار بداخل زمین و یا خارج از منطقه مورد مطالعه
هدایت میشود بستگی به سیستم شبکه فاضلاب خواهد داشت اگر شبکه فاضلاب مختلط بوده و این قسمت از
آبها را نیز از منطقه خارج نماید در این صورت باید مقدار آن را محاسبه و بمقدار کاهش ذخیره آب زیرزمینی اضافه
نمود ولی اگر سیستمی باشد که این آبها را از منطقه خارج ننماید و آن را بحال فعلی باقی گذارد در این صورت
وارد نمودن مقدار آن در محاسبات تأثیر شبکه فاضلاب بيمورد خواهد بود بنابراین در حال حاضر بزرگترین
عامل مؤثر نفوذیکه باید محاسبه شود نفوذ فاضلاب یا R_s میباشد.

برداشت شامل: برداشت بوسیله چاهها P_p و برداشت بوسیله شبکه فاضلاب و یازهکش P_s میباشد.

$$P = P_p + P_s \dots$$

در حال حاضر ما کزیم آب تصفیه شده ای که بوسیله شبکه لوله کشی وارد تهران میشود عبارتست از:

— ۱۰۴ میلیون متر مکعب در سال از طریق سد امیر کبیر و حلقه چاه عمیق طرشت.

— ۳۷ میلیون متر مکعب در سال از طریق سد فرحناز.

این مقادیر فقط شامل آب تصفیه شده بوده و مقدار آب خامی که بمصرف جنگلکاری و یاسرا کز صنعتی

میرسد در آن منظور نگردیده است.

بدین طریق جمع آب ورودی بشهر تهران برابر ۱۹۱ میلیون متر مکعب در سال میباشد با محاسباتی که

تابحال بعمل آمده مقدار نفوذ آب از طریق فاضلاب در حدود ۶٪ کل آب ورودی را تشکیل میدهد بنابراین

خواهیم داشت.

$$R_{s1} = 191 \times \frac{6}{100} = 1146$$

یعنی در سال ۱۱۴۶ میلیون متر مکعب از طریق فاضلاب بزمین نفوذ کرده و باعث تغذیه سفره آب

زیرزمینی در جنوب تهران و دشت شهر ری میگردد.

در آینده پس از شروع بهره برداری از سد لار که طرح آن در دست اجرا میباشد میزان ورودی آب

تصفیه شده بمنطقه تهران بزرگ ۳۶۴ میلیون مترمکعب خواهد بود که ۶۰٪ مقدار نفوذی آن به سفره زیرزمینی برابر خواهد بود با :

$$R_{s2} = 364 \times \frac{70}{100} = 254.8 \text{ در سال میلیون مترمکعب}$$

در صورتیکه رژیم هیدرولوژی و کلیماتولوژی بهمین صورت باشد و سالهای پرآب و استثنائی مانند سال ۱۳۴۸ در پیش داشته باشیم و همچنین خشکسالی‌های مانند ۵۰-۹۰٪ تکرار نشوند و همچنین مقررات ممنوعیت حفره چاه و برداشت اضافی از سفره آب زیرزمینی همچنان برقرار باشد درآینده اضافه نفوذ از طریق فاضلاب برابر خواهد بود با

$$R_{s2} - R_{s1} = 254.8 - 114.4 = 140.4 \text{ (۳) میلیون مترمکعب در سال}$$

علت اینکه تفاضل دو مقدار آب نفوذی را در محاسبه منظور میداریم اینستکه وضع موجود را مبنای محاسبات خود قرار داده‌ایم و چون فعلاً حالت تقریباً تعادلی موجود میباشد بنابراین برابر با مقدار نفوذ بوسیله چاهها برداشت میشود که هر دو را بطور تساوی از محاسبه خارج نموده‌ایم.

از طرف دیگر سازمان آب تهران میزان آب مورد نیاز طرح جامع تهران بزرگ را در حدود ۵۰۰ میلیون مترمکعب در سال پیش‌بینی نموده است که از این مقدار ۳۶۴ میلیون مترمکعب از طریق سه سد امیرکبیر و فرحناز و لار و بقیه آن یعنی ۱۸۶ میلیون مترمکعب از طریق بهره‌برداری از سفره زیرزمینی تأمین خواهد شد. از ۱۸۶ میلیون مترمکعب آب زیرزمینی در حال حاضر ما کزیمم ۱۶ میلیون مترمکعب در سال بوسیله چاههای طرشت برداشت میشود که جزو آب ورودی از سد امیرکبیر منظور گردیده است و بقیه ۱۷۰ میلیون مترمکعب در سال میباشد که باید در معادله اصلی بیلان جزو برداشت از مخزن منظور گردد یعنی خواهیم داشت.

$$R_p = 170 \text{ (۴) میلیون مترمکعب در سال}$$

چنانچه گفتیم هر آب ورودی به شبکه لوله کشی پس از مصرف در حدود ۶۰٪ بازده بسفره آب زیرزمینی خواهد داشت بنابراین نفوذ ۱۷۰ میلیون مترمکعب آن برداشتی پس از مصرف در منازل برابر خواهد بود با

$$R_{s3} = 170 \times \frac{70}{100} = 119 \text{ (۵) میلیون مترمکعب در سال}$$

در این محاسبه مقدار آبی که بمصرف شستشوی صافیها و مصارف داخلی تصفیه‌خانه‌ها رسیده منظور نشده است حال مقادیر برداشت کل و تغذیه کل را درآینده محاسبه نموده و در فرمول بیلان (۲) می‌گذاریم

بنابراین میزان کل افزایش آبهای زیرزمینی برابر :

$$R = 140.4 + 119 = 259.4 \text{ میلیون مترمکعب در سال}$$

خواهد بود که از آنمیزان ۱۷۰ میلیون مترمکعب در سال برداشت داریم.

بنابراین سالیانه بمیزان $36 = 170 - 206$ میلیون متر مکعب :

ذخیره آب زیرزمینی پس از اجرای طرح جامع تهران بزرگ و توسعه لوله کشی نسبت بزمان حال افزوده خواهد شد.

حال اگر شبکه فاضلاب تهران ایجاد گردد. تمام آبی که از طریق فاضلاب به زمین نفوذ می‌کند مستقیماً وارد شبکه فاضلاب شده و از منطقه خارج خواهد شد با توجه باینکه مقدار کل آب ورودی در آینده ۵۵ میلیون متر مکعب در سال خواهد بود پس 6% نفوذ آن برابر با:

$$R_s = 55 \times 6\% = 33 \text{ میلیون متر مکعب در سال}$$

خواهد بود که همین مقدار آب نفوذی مستقیماً وارد شبکه فاضلاب گردیده و مستقیماً از منطقه خارج خواهد شد و تشکیل آب برداشتی یا P_s را خواهد داد.

$$P_s = 33 \text{ میلیون متر مکعب در سال}$$

چون با موجود نبودن شبکه فاضلاب سالیانه بمیزان ۳۶ میلیون متر مکعب به ذخیره آبهای زیرزمینی اضافه می‌گردد بنابراین با ایجاد شبکه سالیانه ۳۳ میلیون متر مکعب برداشت خواهیم داشت در نتیجه هر ساله بمیزان $294 = 36 - 33$ میلیون متر مکعب از ذخیره آبهای زیرزمینی کاسته خواهد شد.

چون مقدار برداشت زیاد می‌باشد بنابراین مقدار ذخیره ثابت در جهت منفی بوده و خواهیم داشت

$$V = -294 \text{ میلیون متر مکعب در سال}$$

یعنی مقدار تغییرات ذخیره ۲۹۴ - میلیون متر مکعب در سال بوده و هر ساله مقدار مذکور باید از ذخیره ثابت کسر گردد. محاسبات فوق در صورتی است که شبکه فاضلاب فقط آبهای نفوذی فاضلاب را در برگیرد و نفوذ رودخانه‌ها و سیلابها همچنان موجود باشد و اگر سیستم فاضلاب مختلط بوده و آب باران و سیلابها را نیز جمع‌آوری و دفع نماید با توجه به آمار رودخانه‌ها و سیلابهای شمال تهران (مراجعه شود به نمودار میزان آبهای ورودی بدشت تهران) مقدار کم شدن ذخیره ثابت آب زیرزمینی از این مقدار هم تجاوز خواهد کرد.

مسئله دیگری که نمیتوان وجود آن را از نظر دور داشت توسعه صنعت و کشاورزی و باغداری در حومه تهران میباشد. ضروریات روزمره و سیاست مملکتی توسعه صنعت را در اطراف تهران الزامی ساخته است همچنین امت کشاورزی و باغداری و غیره تمام این مسائل احتیاج به برداشت بیشتر از آب زیرزمینی را ایجاد مینماید و باعث کم شدن ذخیره ثابت آن می‌گردند.

بطوریکه گفته شد تمام این محاسبات بطور ابتدایی و بسیار مجمل میباشد و در آن کلیه عوامل و ضرایب هیدروژئولوژیکی و هواشناسی بکار نرفته است مثلاً اثر چاههای بهره‌برداری سازمان آب بیش از میزانی خواهد بود که در محاسبات فعلی منظور گردیده است زیرا محل این چاهها باید طوری انتخاب شود که هدایت آنها

به تصفیه خانه ها ممکن بوده و سفره آب زیرزمینی نیز جوابگویی برداشت مورد نظر باشد مسلماً تمام نقاط مورد بررسی دارای این خواص نیستند و اجباراً باید چاهها را در نقاطی مشخص و محدود حفر نمود و این عمل باعث خواهد شد اثر این چاهها بنقاط محدودی از منطقه منتقل گردد و بتمام سطح منطقه پخش نشود بنابراین اثر در این نقاط بسیار زیاد و بصورت زیان آوری خواهد بود. همچنین اگر ضرایب هیدروژئولوژیکی و میزان خروج اجباری آب ارقسمت جنوبی دشت در محاسبه منظور گردد میزان کم شدن آب زیرزمینی بیشتر خواهد شد. باتمام این اغماضها و چشم پوشیها باز مشاهده میگردد که ایجاد شبکه فاضلاب بدون هماهنگ نمودن آن بایرسیهای آبهای زیرزمینی چه اختلالات بزرگی را بوجود خواهد آورد.

حال باید دید چگونه میتوان از بروز چنین اختلالاتی در وضع آب زیرزمینی جلوگیری کرد: برای جلوگیری از این اختلالات باید منطقه از نظر زمین شناسی و هیدروژئولوژیکی و همچنین تغذیه - مصنوعی سفره و سیستم آبرسانی مورد بررسی دقیق قرار گیرد.

زمین شناسی:

سیستم آبرفتی دشت تهران و وضع تکتونیکی آن جزو موارد بسیار نادری است که باید مورد توجه خاصی قرار گیرد مطالعه خواص و تکتونیک این آبرفتها میتواند راهنمای بسیار خوبی برای تهیه نقشه زمین-شناسی زیرزمینی و تعیین حدود سفرهها و محل سدهای طبیعی زیرزمینی و مناطق غیر قابل نفوذیکه از نظر نفوذ آب به سفره فاقد اهمیت هستند باشد.

هیدروژئولوژی:

- تعیین مناطق نفوذ آب زیرزمینی
 - تعیین ضرایب هیدروژئولوژیکی در منطقه تا حد امکان.
 - تعیین شعاع و منطقه اثر فاضلاب.
 - محاسبه دقیق بیلان
 - بررسی اسکانات جلوگیری از اتلاف آب.
 - تهیه مدل آنالوژیک و یا ریاضی منطقه.
- و سایر مطالعات هیدروژئولوژیکی که بتواند در تهیه نقشه های نشاندهنده سطح و وضع سفره آب زیرزمینی بعد از ایجاد شبکه فاضلاب مفید باشد باید در این مرحله بطور کامل انجام گیرد.

تعیین محل چاههای بهره برداری:

محل چاههای بهره برداری سازمان آب تهران باید براساس نتایج حاصله از مطالعات هیدروژئولوژیکی

منطقه و نقشه‌های نشان‌دهنده سطح و وضع سفره آب زیرزمینی پس از ایجاد شبکه فاضلاب و مشخص کردن - منطقه تحت تأثیر فاضلاب تعیین شود. در نظر گرفتن امکانات آبدهی منطقه در حال حاضر و یا سهولت هدایت آب به تصفیه‌خانه‌ها برای تعیین محل این چاهها کافی نمیباشد.

تعیین محل تصفیه خانه‌های فاضلاب

این محلها باید طوری تعیین شوند که بتوان آبهای تصفیه شده در این تصفیه‌خانه‌ها را بمناطق که افت سطح آب در آنها زیاد است هدایت نموده و باتحویل آب جبران کمبود ذخیره آب را نمود و حتی در بعضی موارد با جلوگیری از پمپاژ چاهها بوسیله تأمین آب از طریق هدایت آب تصفیه شده فاضلاب از پائین افتادن زیاد از حد سفره جلوگیری کرد.

تغذیه مصنوعی

در صورتیکه تدابیر متخذ در فوق نتوانست از پائین رفتن سطح آب زیرزمینی جلوگیری نماید در این صورت باید امکانات مختلف تغذیه مصنوعی منطقه مورد بررسی قرار گیرد. این مطالعات میتواند جزء کوچکی از مطالعات دامنه‌داری باشد که سازمان برنامه، سازمان آب تهران و سازمان بهداشت جهانی (یونسکو) آغاز کرده‌اند و نتایج آن هر چه باشد قدمی خواهد بود در راه پیشرفت و تسهیل اجرای این برنامه.

منابع مورد استفاده

- برای تهیه این مقاله از اطلاعات و مدارك موجود در سازمانهای زیر استفاده گردیده است:
- ۱- انتشارات و اطلاعات اداره کل آبهای زیرزمینی وزارت آب و برق.
 - ۲- کارنامه‌های سالانه سازمان آب تهران.
 - ۳- انتشارات اداره کل آبهای سطحی وزارت آب و برق.

سيزان آبهای ورودی بدشت تهران در سالهای (۱۳۴۷-۴۸) و (۱۳۴۸-۴۹) به میلیون مترمکعب

۱۳۴۸-۴۹	۱۳۴۷-۴۸	از رودخانه های
تهران :		
۴۷۳۴۹	۱۸۷۹۹۴	رودخانه کن سولگان
» » ۰٫۸۹۴	۲۱۹۹۱۶	» فرحزاد
» » ۴۹۸۲۹	۲۰۰۰۳۹	» اوین درکه
» » —	۴۹۸۴۹	» ولنجک
» » ۴۹۱۴۱	۴۷۲۴۵	» شمیرانات
» » ۴۹۹۲۴	۱۷۲۶۰۳	» شاه آباد
» » —	۱۰۰۸۲۱	» سرخه حصار
» » ۶۲۲۱۳۷	۳۱۰۰۴۶۵	جمع سالیانه

کرج :

» » ۱۰۶۷۵۳	۱۳۷۴۵۳	آب ورودی به تصفیه خانه های ۱ و ۲ تهران
» » ۶۰۰۳۴	۸۹۴۸۰	» مصرفی جنگلکاری بهرآباد و خرگوش
		دره و جنگل آریامهر
» » ۴۹۱۵۵	۸۹۹۶۰	» مصرفی جهت مؤسسات صنعتی واقع در
		جاده کرج
» » ۶۰۰۰۰	۵۹۲۸۳	حقابه برای دهات از کانال سمت چپ
» » ۲۲۶۷۹۴۲	۲۱۴۹۱۷۶	جمع سالیانه -

جاجرود :

» » ۲۶۱۶۲	۱۴۳۰۹	آب ورودی به تصفیه خانه شماره ۳ تهران پارس
» » ۱۰۰۴۸۸	۱۰۰۳۸۰	» مصرفی جنگلکاری لویزان و سلطنت آباد
» » ۰٫۴۲۸	۰٫۱۳۹	» مصرفی شهرداری تهران پارس و جنگلکاری
» » ۳۷۰۷۸	۲۴۷۲۸	جمع سالیانه -
» » ۳۲۶۱۵۷	۵۴۹۳۶۹	جمع کل سالیانه به میلیون مترمکعب

توضیح: مقدار آب ورودی از طریق رودخانه

جاجرود به تصفیه خانه شماره ۳ در

سال ۱۳۴۹ برابر است با

۳۷۲۰۸۹۵۸۰ مترمکعب